

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

Рада молодих учених та спеціалістів

І С Т О Р І О С Ф Е Р А

Матеріали Вісімнадцятої наукової конференції
викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

Одеса
2023

УДК 300.3+301+930.1; 911.3 (477.74).

Історіосфера. Матеріали Вісімнадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. — Одеса : Ун-т Ушинського, 7–8 квітня 2023 р. — 124 с.

*Рекомендовано до друку
рішенням Вченої ради
Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*

Протокол № 9 від 30 березня 2023 р.

ISBN 966-7965-01-5

© Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського

Позиція авторів може не співпадати з думкою редакційної колегії.

Відповідальний редактор —
д. філос. н., проф. **Ю. А. Добролюбська**

Редакційна колегія:

- д. філос. н., проф. **Є. Р. Борінштейн** (Ун-т Ушинського);
д. іст. н., проф. **А. О. Добролюбський** (Ун-т Ушинського);
д. іст. н., проф. **С. В. Іванова** (Інститут археології НАН України);
д. іст. н., проф. **А. В. Красножон** (Ун-т Ушинського);
к. іст. н., доц. **О. Є. Ліхачова** (Ун-т Ушинського);
д. філос. н., доц. **В. В. Окорокова** (Ун-т Ушинського);
д. іст. н., проф. **В. А. Савченко** (Ун-т Ушинського);
д. філос. н., доц. **З. М. Агаманюк** (Ун-т Ушинського);
к. іст. н., доц. **О. М. Присяжнюк** (Ун-т Ушинського).

Поетія ренга — феномен в історії японської літератури

Ступінь вивченості ренга значно поступається ступенем освоєння класичних танка та хайку. Число робіт про ренга порівняно невелике. Вони чітко поділяються на дві частини — публікація текстів (самі ренга та старі трактати про неї) та описово-ознайомчі публікації. До перших відносяться найперші роботи Ямада Йосіо в новий час, одного з найбільших філологів, чий батько був одним із останніх майстрів ренга за часів Мейдзі. Це публікації в журналі «Хайку кенкю» («Дослідження хайку») з 1935 по 1944 рр., текстів «Мінасе сангін», «Юнояма сангін», «Нанібіто» та ін. У 1936 р. Ямада Йосіо випустив першу збірку трактатів про ренга «Ренга хосики кое», яка містила трактат Соґи «Убігіну» та ін. У 1943 р., у п'ятому томі серії класичних японських текстів про літературу, Камбара Тайдзо надрукував низку старих текстів, зокрема Йосімото і Сінкея. Через десять років вийшло окреме видання трактатів та діалогів Есімото, які видав Окамі Масао. Текст центрального твору «Оан синсіки» було дано з поправками та доповненнями Ітідзе Канера і Содзея, зробленими в 1452 р. і Сехаку. Незабаром вийшло досить повне зведення критичних текстів про ренга у двох томах під редакцією Ідзіті Тецуо та публікація п'яти центральних трактатів — «Сасаме-гото» Сінкея, «Адзума-мондо» Соґі, «Ренрі хісо» та «Цукуба-мондо» Есімото — під редакцією Кідо Сайдзо. З публікацій самих поетичних ланцюгів слід назвати коментоване видання Ідзіті Тецуо «Ренгасю».

Отже, метою даної публікації є ознайомлення з мистецтвом ренга як феноменом в історії японської літератури.

Ренга — це популярна форма японської поезії, яка являє собою пов'язаний вірш, написаний традиційно трьома поетами (хоча іноді більше). Хокка, пізніше відома як хайкай і попередниця хайку, була першою частиною ренга — написана одним поетом (Басьо є найвідомішим історичним автором хайкай [2]). Наступні строфи набули форми танка та чергувалися між двома різними поетами (іноді більше), але традиційно два поети рухалися вперед і назад.

Найдавніший запис віршів ренга міститься в «Кінью-сю», антології віршів, складеній приблизно в 1125 р. У стародавній Японії складання ренга було улюбленою справою поетів, аристократів і навіть широкої публіки. Фактично, уривки віршів хокку або хайкай видавали відомі літературні особистості того часу з конкретною метою заохочувати та надихати вірші ренга між окремими людьми. Ренга також стала популярним засобом листування між людьми на великій відстані. На початку ренга базувалася на легких темах. Однак у 15 столітті було помітне розмежування між ushin renga

(серйозна ренга) і *mushin renga* (комічна ренга) [3]. Поезія ренга була відома тим, що стала дуже довгою — багато історичних ренга містять принаймні 100 віршів.

Дональд Кін, автор «*The Comic Tradition of Renga*» писав: «Ренга (зв'язаний вірш) був найтиповішим літературним мистецтвом періоду Муроматі». Виходячи з традиції вака, яка досягла свого розквіту в період Хейан, вона також, здається, була частиною поштовху між популярними хайкай пізніших періодів.

Сам період Муроматі був періодом, коли високе і низьке змішувалися. Кін описує, як ренга одночасно була обмежена жорсткою естетикою придворної поезії і водночас давала вихід для більш вульгарних пристрастей. Кін стверджує: «Ренга майже з самого початку створювалася у двох різних настроях: як безтурботна, часто непристойна літературна гра та як художнє вираження того, що можна назвати множинним потоком свідомості. З точки зору кількості віршів, вірші мушін (неелегантного стилю), мабуть, значно перевищували ті, що належать до ушін (елегантного стилю), але тріумфи поезії ушін зазвичай записують так, ніби вони становлять усю історію ренга».

Ушін ренга дотримувалася різноманітних правил. Мушін, з іншого боку, був набагато вільнішим. Мушін ренга, за словами Кіна, привів безпосередньо до розвитку хайкай но ренга, або хайку.

У період Хейан ренга була розвагою знаті. Вони створювали ланцюжки, починаючи з маеку (передній куплет) і завершуючи цукеку (доданий куплет). В ідеалі другий куплет нагадував перший у манері, що демонструвала дотепність і ерудицію композитора. Кін стверджує виклик: «Чим складніша чи абсурдніша ситуація, описана в маеку („олень стоїть посеред моря“), тим більшим буде досягнення людини, яка зможе зрозуміти ціле, додавши майстерно пояснювальні два рядки („віддзеркалення гори кидається на хвилі“))». У певному сенсі це більше схоже на розумові ігри, або навіть на тип «божевільного лібу» для заможних і освічених [1]. Кін зазначає, що в цих ранніх (і часто коротких) ренга маеку не має бути самостійним, а очікується, що воно буде завершено наступним цукеку.

Мінамото Тосійорі склав першу імперську антологію, яка містить розділ про ренга (очевидно, опублікована посмертно в 1127 р.). Тосійорі вважався майстром короткої ренга, і його концепції можуть зацікавити нас. Тосійорі наполягав на цілісності кожної «ланки» ренга. Коротка ренга могла починатися або з «основного вірша» (у трьох рядках), «допоміжного вірша» (у двох рядках), але в кожному вірші потрібно було повністю висловити сенс того, що має бути сказано. Погано залишати наступній людині завершувати думку.

Відповідно, кожен маеку або цуеку не повинен завершувати думку попереднього, а стояти окремо. Навіть пори року та сюжети змінюватимуться неодноразово, щоб зберегти їхню відмінність. Крім того, ренга Тосійорі була більш розумовою. «Коротка ренга Тосійорі зазвичай містила в центрі каламбур, споріднене слово (*engo*) або будь-який інший різновид словесної гри, часто комічної дії» [5]. Це був «сезон існування» композиції Тосійорі.

У 1159 р. Фудзівара Кійосуке стверджує, що для «ланцюга» (*кусарі*) ренга хокку (початковий вірш) має складатися не з 17 складів, а з 14 складів. Ланцюгова ренга — це та, що складається з більш ніж двох ланок, і хоча у нас є коментарі, лише два приклади, очевидно, збереглися з 12 століття. У цьому джерелі з 1165 р. описується ланцюгова ренга, де кожна ланка мала починатися з наступного символу *i-go-ha* (47 символів японської складової букви). До 13-го ст. ланцюгова ренга зросла настільки, що можна знайти 50 або 100 ланок [6]. Крім того, підкреслюється важливість *фушімоно* — це встановлені теми, які надають правила і структуру композиції. Спочатку це були парні теми, які мали згадуватися в кожному посиленні короткої ренга.

Фудзівара Тейка в Мейгецукі перелічив близько сорока різновидів *фушімоно*, таких як «риби та птахи», «речі, які плавають, і речі, які тонуть» тощо. Кін продовжує: «Важливість *фушімоно* очевидна з найдавніших збережених правил розташування ренга, перелічених у Якумо Мішо. Більшість із п'ятнадцяти статей стосуються *фушімоно*; решта пояснювала принцип сарікіраї, обмеження на повторення слів або тем у ланцюжковій ренга» [1].

На сеансах ренга учасники змагалися, щоб придумати найкраще цуеку для певного маеку. Їх оцінювали за правилами композиції, і часто робили ставки на те, хто виграє. У 15 ст. правила стали настільки складними, що справжні композитори не мали змоги відстежувати їх усі, тому був найнятий суддя (шухіцу). Якщо він не відповідав належній естетичності, його повертали на виправлення [4]. Незважаючи на те, що правила підняли рівень ренга в цілому, легко зрозуміти, як поєдинок серйозного ушін ренга міг поступитися місцем, після випивки та втоми, стилю мушін, який не був таким суворим щодо правил.

З перших днів періоду Муроматі ремісники користувалися великою повагою. Простолюдини з мистецьким талантом могли прийняти релігійні обітничі та приєднатися до свити володаря куге чи буке. Таким чином, ви бачите таких людей, як Zeami, Sogō та Socho. Завдяки своїм навчанням і таланту вони можуть вийти за межі свого скромного походження та спілкуватися з елітою Кіото та провінцій.

Йосімото також був толерантним до звичайної мови: «Це правда, що загалом мова ренга повинна бути обмежена лексикою послідовних

імперських антологій вака, але в ренга немає заперечень проти використання неологізмів або навіть вульгарних слів... Це близькість у відповідності між одним віршем і наступним, що визначає досконалість ренга, і тому це не обов'язково здається недоліком, навіть якщо мова дещо потворна» [6]. Крім того, ренга не застрягли в минулому, а очікується, що вони стануть речами сьогодення. Кін стверджує: «Навіть у найвищому стані ренга не втратить відтінку земності» [1].

За словами Йосімото, існує 15 способів зв'язування віршів ренга. Кін повідомляє, що деякі з них включають «пряме продовження думки попереднього вірша, зв'язок, встановлений грою слів та іншими словесними елементами, і зв'язок, який вловлює слабкі асоціації, відкинуті попереднім віршем». Крім того, незважаючи на те, що створювати дистанційні зв'язки між віршами вважалося вправним, також був необхідний баланс загального твору.

Йосімото написав *Tsukuba mondo* в 1372 р., де він представив свої найповніші твердження про ренга, подані у формі запитань і відповідей. Деякі з них прямолінійно стосуються хокку, вакіку (другий куплет), або навіть кількість людей, яких слід включити в одну сесію. У ньому він також пов'язує важливість розуміння ренга для цілей управління країною або просвітництва.

«Вірші ренга, які я нещодавно почув у сільських районах, не мають жодних ознак дисциплінованого, свідомого мистецтва. Поети, здається, перебувають у стані цілковитої плутанини. Справді, відтоді, як таких аматорів стало так багато, мистецтво складати благододні твори, глибоко переживана поезія, здається, прийшла до кінця. Ренга стала не чим іншим, як балакучою, і всяка розумова дисципліна зникла безслідно. Ось чому, коли хтось йде дорогами чи ринками, його вуха атакують звуки композицій із тисяч або десяти тисяч віршів, і навіть ті рідкісні люди, які дійсно знайомі з мистецтвом, використовують його виключно як засіб заробітку. Наші часи, здавалося б, відповідають епосі оглушення й остаточного занепаду мистецтва», — писав Дональд Кін.

Підеумовуючи роботу, ми можемо зробити наступні висновки. Ренга — це традиційна форма поезії, а каміноку (перша частина вірша) і сімоноку (остання частина вірша) пов'язані між собою кількома людьми. Існують правила зв'язування віршів, і багато форм, наприклад, касен (вища поезія) і хякугін (тип ренга), структуровані відповідно до кількості фраз. Найдавнішу форму ренга можна побачити в «Хатідайшу» (перші вісім збірок вака, зібраних імператорським наказом) як форму танренга (31-складовий вірш, у якому перша й остання частини створені різними авторами). Ренга не розповідає історії в звичайному розумінні. Вони поєднують думки та образи, пропонуючи загальну картину, тему, ідею чи емоцію.

Значною частиною задоволення від ренга є несподіванка, творчі стрибки та дотичні, які досліджуються на цьому шляху. Ренга, однак, використовують певний шаблон. Традиційно назва *Kasen renga* походить від початкового посилення, хокку. Перші 6 віршів служать вступом, середня частина пропонує варіації на теми та інші сюрпризи, а останні 6 утворюють більш тісно пов'язаний набір образів для завершення. Класична ренга містить більше вказівок, ніж ми можемо обґрунтовано розглянути тут, але ми повинні згадати, що традиційно місяць згадується в посиленнях 5, 14 і 29 касен-ренга, а квіти — у посиленнях 17 і 34. Інші вказівки включають використання слів, що описують пору року, уникнення певних тем і обмеження на використання певних слів. Слово комаха, за одним правилом, має вживатися лише один раз на сто віршів. Хоча кожне посилення має встановлювати зв'язок із посиленням, що передує йому, воно не має посилатися на посилення, що передують ще до цього. Таким чином, зображення або об'єкти рідко повторюються, окрім необхідних посилень на місяць і квіти. Ці зображення, однак, служать для додання згуртованості цілому. Кожне посилення в ренга (крім першого й останнього) справді слід читати двічі: один раз із посиленням, що передує, і один раз із посиленням, що йде за ним. Таким чином, кожне посилення є частиною двох невеликих віршів і може мати різні значення чи сприйняття в кожному.

Ренга — це, перш за все, соціальна діяльність, як і багато форм японської літератури та мистецтва, і як така найчастіше пишеться двома чи більше співавторами. Є, однак, сольна ренга, повністю створена однією людиною. Така ренга, як правило, пов'язана більш логічно, більш послідовно, і тому іноді більше нагадує історію. Оскільки це зазвичай не є метою ренга, краще мати принаймні одного партнера, щоб заохотити різноманітність. Перед початком співавтори традиційно встановлюють правила для конкретної ренга. Вони можуть обумовлювати теми, тематику, типи посилень, довжину завершенної ренга тощо. Деякі ренга повністю складаються з дворядкових посилень, деякі дозволяють посилення лише в 1 рядок, але це рідше.

Західні письменники (добре це чи погано) дозволяють собі більше свободи, ніж надають класики, хоча навіть традиційна ренга іноді відрізнялася від норми. Західна ренга все ще розвивається, тому відмінності можуть збільшитися.

1. *Japan in the Muromachi Age* / Edited by John Whitney Hall, Takeshi Toyoda, Paul Varley. NY: Cornell East Asia Series, 2010. 109 p.
2. Matsumura Yoshiko. *Renga-no shōtaiseki* [Invitation to the renga genre]. T.: Yamato Izumi syōbō, 2001. 164 p.

3. Rengaronshū [Collections of treatises on composing renga] / Edited by Okuda Isaaka, Omote Akira, Harikiri Minoru, Fukumoto Ithiro. In the series: Nihon koten bungaku zenshu [The Complete Collection of Classic Japanese Literature]. Vol. 88. Vol.: Syo: Gakukan, 2001. 670 p.
4. Rengasyu [Renga Anthologies]. In the series: Nihon koten bungaku taikei [The complete series of books of classical Japanese literature] / Edited by Ichiji Tetsuo. Vol. 35. Vol.: Ivanami Seten, 1969. 413 p.
5. Renga shinsyuki tsuika narabi no Shinsyky kin'an-to [New vault of addition rules from New rules] / Edited by Yamada Esio, Hosika Siti. T.: Ivanami Seten, 1936. 109 p.
6. Tetsuo Ichiji. Rengaronshū [Collection of treaties on renga]. Vol. 1–2, T.: Iwanami Seten, 1953. 167 p.